

**LINGVISTIK USLUBSHUNOSLIK: NAZARIYALAR VA AMALIYOT****Shokirova Hatifaxon Shuhratjon qizi***ADCHTI Roman-german va slavyan tillari fakulteti**Fransuz tili ta'lim yo'nalishi, 101-guruh talabasi**Ilmiy maslahatchi: **Kabulova U.S.***

**Annotatsiya:** Lingvistik uslubshunoslik, til va uslub o'rtasidagi murakkab aloqalarni o'rganish orqali, tilshunoslikning boshqa sohalari bilan bog'liq muhim bilimlarni taqdim etadi. Bu soha tilshunoslikning muhim qismi bo'lib, tilning ifodalovchi va kommunikativ jihatlarini tahlil qiladi. Uslubshunoslik adabiyot, ommaviy axborot vositalari va kundalik muloqotdagi uslublarni o'rganadi. Mazkur maqolada ana shular haqida bahs ketadi.

**Kalit so'zlar:** lingvistik uslubshunoslik, kontekstual omillar, kommunikativ jihatlar, diskurs nazariya, kvalitatif metodlar, kvantitativ metodlar.

**Аннотация:** Лингвистическая стилистика дает важное представление о других областях лингвистики, исследуя сложные отношения между языком и стилем. Эта область является важной частью лингвистики и анализирует экспрессивные и коммуникативные аспекты языка. Стилистика изучает стили в литературе, средствах массовой информации и повседневном общении. В этой статье мы обсудим это.

**Ключевые слова:** лингвистическая методология, контекстуальные факторы, коммуникативные аспекты, теория дискурса, качественные методы, количественные методы.

**Abstract:** Linguistic stylistics provides important insights into other areas of linguistics by examining the complex relationships between language and style. This field is an important part of linguistics and analyzes expressive and communicative aspects of language. Stylistics studies styles in literature, mass media, and everyday communication. This article will discuss these.

**Key words:** linguistic methodology, contextual factors, communicative aspects, course theory, qualitative methods, quantitative methods, disc.

Lingvistik uslubshunoslik, tilning turli uslublarini va ularning ijtimoiy, madaniy va kontekstual omillar bilan qanday bog'liqligini o'rganadi. Bu soha tilshunoslikning muhim qismi bo'lib, tilning ifodalovchi va kommunikativ jihatlarini tahlil qiladi. Uslubshunoslik adabiyot, ommaviy axborot vositalari va kundalik muloqotdagi uslublarni o'rganadi.

Uslubshunoslik tarixi qadimgi yunonlardan boshlab, zamonaviy lingvistika rivojlanishi bilan davom etadi. Ferdinand de Saussure va Noam Chomsky kabi olimlar uslubiy tahlilning nazariy asoslarini shakllantirishda muhim rol o'ynagan. Ularning ishlari til va uslub o'rtasidagi munosabatlarni chuqurroq tushunishga yordam berdi<sup>1</sup>.

Lingvistik uslubshunoslikda bir nechta asosiy nazariyalar mavjud:

1. Uslubiy tahlil – bu tilning turli uslublarini va ularning kontekstda qanday ishlatilishini o'rganadi.

2. Diskurs nazariyasi – bu tilning kengroq kontekstda qanday ishlatilishini, jumladan, ijtimoiy va madaniy omillarni hisobga oladi.

3. Korpus lingvistikasi – bu uslubiy tahlil uchun katta hajmdagi matnlarni tahlil qilish imkonini beruvchi metodologiya.

Uslubiy tahlilning metodologiyasi ikki asosiy yo'nalishga bo'linadi:

Kvalitativ metodlar – tadqiqotchilar tilning nozik jihatlarini o'rganadilar.

Kvantitativ metodlar – tilning statistik jihatlarini tahlil qilinadi.

Uslubiy tahlil ta'limda, adabiyotshunoslikda va ommaviy axborot vositalarida keng qo'llaniladi. Masalan, ta'limda uslubiy tahlil o'quvchilarning yozma va og'zaki nutqini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Tilshunoslik fan sifatida ona tili va xorijiy tillarni o'rganishda, terminologiyani ishlab chiqish va takomillashtirishda, lisoniy matnlarni ilmiy sharhlashda, mashina tarjimasida muhim ahamiyatga ega; mavjud va xayoliy narsalar (moddiylik va g'oyaviylik) ning o'zaro aloqadorligi muammolarini hal qilish, ijtimoiy ongini va ijtimoiy mavjudot bo'lmish insonning o'zini to'g'ri tushunish uchun nazariy xulosalar chiqarishga imkon berdi. Til va tafakkurning, lisoniy va mantiqiy birlik (kattalik)larning o'zaro aloqasi muammosi tilshunoslik va falsafa tomonidan baravar, bir vaqtning o'zida o'rganiladi.

Asosiy lingvistik metodlar sifatida tavsifiy (qiyosiy, konfrontativ, kontrastiv, tipologik), tarixiy (qiyosiy-tarixiy, komparativ) va normativstilistik (me'yoriyuslubiy) metodlarni ko'rsatish mumkin. Tilshunoslikda yana maxsus tadqiqot usullari — lisoniy hodisalarni kuzatish<sup>2</sup>, lisoniy eksperiment, lingvistik modellashtirish, lingvistik talqin usullari ham mavjud. Tilshunoslik falsafa va filologiya fanlari tutashgan chegarada paydo bo'lgan.

<sup>1</sup> Halliday, M. A. K. An Introduction to Functional Grammar. – London: Edward Arnold, 1985.

<sup>2</sup> Biber D., Conrad, S., & Reppen, R. Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use. – Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

Lingvistik naturalizmni tanqid qilish negizida yosh grammatikachilar (nemis olimlari A. Leskin, K. Brugman, G. Ostxof, B. Delbryuk, G. Paul va boshqalar) maktabi shakllanib, u asosiy e'tiborni jonli tillarni o'rganishga qaratdi. Ushbu maktab vakillari qiyosiytarixiy tilshunoslikning rivojini yangi bosqichga olib chiqdilar. 19-asrda hind-yevropashunoslikning asosiy tarmoqlari (ellinistika, yunonshunoslik, romanistika, germanistika, slavyanshunoslik, keltshunoslik va boshqalar) batamom shakllanib bo'ldi.

Hind-yevropa tillari uchun ishlab chiqilgan qiyosiy-tarixiy metod tamoyillari ushbu oilaga kirmaydigan boshqa tillarga ham tatbiq etildi. Shu tariqa semitologiya, turkiyshunoslik, finugorshunoslik, afrikashunoslik kabi sohalar shakllanadi<sup>3</sup>.

Tilshunoslik – tilning paydo bo'lishi va rivojlanishi, til va tafakkur, til va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar, tilning jamiyatdagi o'rni, ichki tuzilishi, tilning tasnifi, uni tahlil qilish usullari va shu kabi masalalarni o'rganadigan fan.

Tilni tilshunoslik bilan bir qatorda falsafa, psixologiya, sotsiologiya, mantiq kabi fanlar ham o'rganadi. Tilni o'rganishda ishtirok etadigan har bir fanning tilga nisbatan o'z munosabati bor. “Umumiy tilshunoslik” kursini chuqur egallashni istagan talaba, albatta, shu fanga yondosh bo'lgan sohalardan ham xabardor bo'lmog'i lozim<sup>4</sup>.

Falsafa tilshunoslik metodikasini belgilab berar ekan, falsafani o'rganmagan kishi tilshunoslik uchun xos bo'lgan metodlarni tushuna olmaydi. Didaktika qonuniyatlarini bilmagan “til o'rganuvchi” til va nutq faoliyatiga sistema sifatida yondasha olmasligi aniq. Yoxud til fikr ifodalash quroli, fikr esa mantiq fanining o'rganish obyekti ekanligini hisobga oladigan bo'lsak, logik kategoriyalarni bilish naqadar muhim ekanligini izohlashga hojat yo'q. Bu sotsiolingvistika fanining yuzaga kelishida asos bo'ldi.

Tilshunoslikning psixologiya<sup>5</sup> (inson ruhiy jarayonlarining qonuniyatlarini o'rganadigan fan) bilan bog'liqligini lingvistikaning nisbatan yangi sohasi psixolingvistika o'rganadi. Tilshunoslik tarix, pedagogika fanlari bilan ham uzviy aloqadordir. So'zlarning tarixini, tilning lug'at boyligini o'rganishda tarix tilshunoslikka katta yordam beradi. Sababki, til urug' va qabila, elat hamda millat tarixi bilan chambarchas bog'liq. Shunga ko'ra kishilik jamiyatining tarixi tilda o'z aksini topadi.

Tilshunoslik va tarixning bog'lanishi ikki tomonlama bo'lib, tarix materiallari til taraqqiyotini o'rganish uchun, til faktlari tarix uchun muhimdir. Ushbu fan arxeologiya, etnografiya, shuningdek, adabiyotshunoslik bilan ham zich

<sup>3</sup> Gee J. P. How to Do Discourse Analysis: A Toolkit. – New York: Routledge, 2014.

<sup>4</sup> Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – М., 1963.

<sup>5</sup> Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. – Cambridge: MIT Press, 1965.

bog'langandir. Tilshunoslik va adabiyotshunoslik o'rtasidagi ittifoq natijasida filologiya (yunoncha "pxileo" – "sevaman" + "logos" – "so'z") fani vujudga kelgan. Tarixan bu termin qadimgi Gretsiyada bugungi ma'nosida qo'llanmagan; filologga nisbatan "grammatik" termini qo'llanilgan<sup>6</sup>.

Tilshunoslik pedagogika bilan ham yaqindan aloqada bo'ladi. Ularning aloqasini til o'qitish metodikasida to'liq kuzatish mumkin. Ayrim olimlar bu aloqani lingvodidaktika yoki lingvopedagogika deb ham atamoqdalar. Didaktika (yunoncha "didaktikos" – "ibratli, namuna") degan ma'noni anglatadi. Didaktika hozirda pedagogikaning ta'lim va mazmuni, umumiy metod va shakllari haqidagi bo'limidir.

Shu bilan birga, lingvistik tadqiqot usullari dalilsiz qo'llaniladigan boshlang'ich nuqtadir. Ilm-fan rivojida yoki uning alohida yo'nalishida inqiroz yuzaga kelmaguncha ular so'roq qilinmaydi<sup>7</sup>.

Tilshunoslar va antropologlarning o'zaro qiziqish xususiyatlari ikki holatda to'qnashadi: birinchidan, tillarni tasniflashda, ikkinchidan, nutqning kelib chiqish masalalarini o'rganishda.

Tilshunoslik fan sifatida ona tili va xorijiy tillarni o'rganishda, terminologiyani ishlab chiqish va takomillashtirishda, lisoniy matnlarni ilmiy sharhlashda, mashina tarjimasida muhim ahamiyatga ega; mavjud va xayoliy narsalar (moddiylik va g'oyaviylik)ning o'zaro aloqadorligi muammolarini hal qilish, ijtimoiy ongini va ijtimoiy mavjudot bo'lmish insonning o'zini to'g'ri tushunish uchun nazariy xulosalar chiqarishga imkon berdi. Til va tafakkurning, lisoniy va mantiqiy birlik (kattalik)larning o'zaro aloqasi muammosi tilshunoslik va falsafa tomonidan baravar, bir vaqtning o'zida o'rganiladi<sup>8</sup>.

Asosiy lingvistik metodlar sifatida tavsifiy (qiyosiy, konfrontativ, kontrastiv, tipologik), tarixiy (qiyosiy-tarixiy, komparativ) va normativ-stilistik (me'yoriy uslubiy) metodlarni ko'rsatish mumkin. Tilshunoslikda yana maxsus tadqiqot usullari — lisoniy hodisalarni kuzatish, lisoniy eksperiment, lingvistik modellashtirish, lingvistik talqin usullari ham mavjud. Tilshunoslik falsafa va filologiya fanlari tutashgan chegarada paydo bo'lgan<sup>9</sup>.

Lingvistik uslubshunoslik, til va uslub o'rtasidagi murakkab aloqalarni o'rganish orqali, tilshunoslikning boshqa sohalar bilan bog'liq muhim bilimlarni taqdim etadi. Uslubiy tahlilning kelajagi, yangi texnologiyalar va metodologiyalar orqali yanada rivojlanishi kutilmoqda.

<sup>6</sup> Saussure, F. de. Course in General Linguistics. – New York: McGraw-Hill, 1916.

<sup>7</sup> Винокур Г. О. Избранные работы по русскому языку. – М., 1959.

<sup>8</sup> Ефимов А.И. Стилистика русского языка. – М., 1969.

<sup>9</sup> O'zbek tili stilistikasi. – Toshkent, 1983.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Halliday, M. A. K. An Introduction to Functional Grammar. – London: Edward Arnold, 1985.
2. Biber D., Conrad, S., & Reppen, R. Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use. – Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
3. Gee J. P. How to Do Discourse Analysis: A Toolkit. – New York: Routledge, 2014.
4. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. – Cambridge: MIT Press, 1965.
5. Saussure, F. de. Course in General Linguistics. – New York: McGraw-Hill, 1916.
6. Винокур Г. О. Избранные работа по русскому языку. – М., 1959.
7. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – М., 1963.
8. Ефимов А.И. Стилистика русского языка. – М.,1969.
9. O‘zbek tili stilistikasi. – Toshkent, 1983.